

Кілька днів над сторінками творів Сергія Демчука

Сергій Демчук своїми новелами й романами долає один із найскладніших вимірів людського буття – буття підлітка, юнака, дитини у зіштовхненості зі світом дорослих, загалом світом, у якому вони відшуковують своє місце, своє призначення. Часто вони обдаровані не завжди усвідомленими творчими пориваннями, як-от у романі «Тіні на сходах», коли молода людина, журналіст з професійної спонуки опиняється у вариві побутових, соціальних, міжстатевих обставин (убога «знімальна» квартира, начальник ЖЕКу – «правдивий націоналіст», голова християнського притулку, дівчина з п'ятого поверху, що пише свої

нескінченні прозові листи «у світ», зачакловуючи героя роману на почуттєвість і спонуку до його власного творення; його незмінні куртки з капюшонами, марлеві пов'язки, бо ж епідемія «нежиті» заповонила світ, затрамбовані кульками навушників слух, зір, відчуття, бо ж усе довколишнє насправді несправжнє, не згукливе його пориванням, і, на решті, втеча, туди, десь, до джерел, коли був ще дитиною, проживав у селі в бабусі, рибалив; «нежить» не минає, марення, майже божевілля; бігти серед ночі у сніги, до річки, розгрібати сніг і, під льодом, побачити обличчя всіх: начальника ЖЕКу, керівника християнського притулку, ймовірної коханої Віки (Амелії) і... своє.

І настає одужання, зроджується курсивом, як і всі послання Віки-Амелії за текстом, власний текст-курсив, але – не вигаданого стибу про великого митця, сад із квітами, – текст-курсив як продовження буттєвого поруху, буття-порятунку. Й оптимістична, одним абзацом, прикінцева відповідь про одужання молодого людини – з доланням комплексів, хворобливих ілюзій та марень, поборюванням жахів сьогочасного існування такою собі (послуговуючись листовим висловом Т. Г. Шевченка із солдатчини) «флегмою»; і це ще не остаточна відповідь на всі наші питання й запитання. Адже ми знаємо відповіді на всі питання й запитання, а там, де є безліч тлумачень, жодне з тлумачень не має сенсу. Автор розуміє, що в суспільстві, загроженому хронічною дискусійністю, браком старих моральних критеріїв, долю молодого людини передбачити майже неможливо.

Але не гадаймо, що автор дарує нам таку собі «флегматичну», «нігілістичну» картинку з нашого сьогодення – бо ж скільки їх, нездійснених і нездійснених дол! – не берімо на віру традиційні авторські хитрощі, коли читач має домислювати, вгадувати. У філософській концепції Сергія

Демчука прочитується дещо інше – порятунок вгадується не в річищі сюжетних мудрувань та дидактичних напучувань, адже читачеві треба багато чого пригадати: дитина-підліток з «Ведмеда» Вільяма Фолкнера, рибальських мандрів у ранніх оповіданнях Ернеста Гемінґвея, діти з новел і повістей Григора Тютюнника, «золота» молодь у першому романі Френсіса Скотта Фіцджеральда, діти з новел Василя Стефаника, Любові Яновської, Євгена Пашковського.

В одній з новел цієї книжки «ліричний герой» промовляє, як він не любить сучасних українських письменників, але й трохи далі зізнається, що перечитує українську класику, аби набутися відчуття, вміння таємнощів мови, стилістики.

До речі, і про це також.

З мовою і стилістикою, прозовою пластикою Сергій Демчук не завжди «запанібрата». І не тому, що він квапиться виповісти усе, що знає про себе та світ і ледь трохи зашпортується у мовно-реченевих конструкціях, – тут він, свідомо чи ні, являє дисонанс усесвітнього штибу межі стилістикою і виповідністю, коли жест, жестовий порух заступають власне словомовлення, словопрояв. І цю суперечність автор з'ясовує у, здавалося б, найпростіший спосіб: навіть у «блатній» атмосфері електрички якась жінка враз може оповісти про убієнного Симоненка; ще десть, мовби в докір забудькуватості нашого часу, зринають прізвища Стендаля, Мане; чи й, навперекір занехаяності нашого мовного буття, молоді поети та й сам автор заряснюють своє мовлення штампами на зразок «звісно», «зрештою», «утім»...

Іронією, гумором, пародіюванням просякнуті майже всі сторінки прозових витворів Сергія Демчука – трагічне і комічне щільно переплетені; автор вперто не дистанціюється од житейського, національного досвіду, приступається до нього впритул (хоч би й «майданівський» сюжет у романі

«Кілька днів із життя Романа Нетлінного»), тим часом його художницькі візії одсилають нашу уяву до чогось «потойбічного», маревного, де прогледжується справдешня сутність людського буття. Звідси й, може, причитування деяких його текстів як таких собі художніх конструкцій-схем, коли вже не йдеться про мелодику, семантику й орнаментику традиційного мовлення; коли житейська, буттєва перевантаженість потребує не вишуканих стилістичних побудов, а певних кодових мово-означень і мово-відповідників, що їх сучасна українська література вперто дошукується, поки що у спосіб розповідання найнеймовірніших історій, майстрування захоплюючих інтриг та пригод.

Цього не бракує у творах Сергія Демчука; ба більше, іноді він «детективізує», «криміналізує» ситуації аж так, що вони виглядають позареальними, фантастичними, як от і в новелі «Трапезний храм», де йдеться про викрадення лаврських музейних коштовностей.

Що ж до «любовних» колізій (ув авторській світоглядності переважають несправджена закоханість, розчарування од неможливості щирих стосунків, звісна штучність у поведінці та світоглядних балачках, щоправда, зі щасливим кінцем у «Кількох днях із життя Романа Нетлінного»), то вони наповнені достоту шекспірівськими пристрастями, а українськість цих колізій – у вимірах культури, мистецтва, літератури, де тільки й можливе з'ясування найсуттєвіших проблем нашого існування.

Та це вже на розсуд не нас, грішних, а читача.

В'ячеслав МЕДВІДЬ

Риба

– З човна я впіймав аж тридцять три рибки, – каже Андрійко друзям.

Двоє братів Панасюків, Только і Вовка, вийшли на вигін зустрічати корову і всілися на дровах біля сінника Андрійкової баби.

– Тридцять три риби?! – захоплено повторив Только. – Які – карасики?

– Карасики, – запевнив Андрійко.

Він не знав іншої риби, крім карасиків. Його уява малювала велике безкрає озеро, гумовий човен з балонами, якого він бачив у сусіда в місті, коли той виносив його на подвір'я латати після зими і коли йому так хотілося погойдатися на тих пружних балонах, але він не наважувався навіть спитати дозволу...

– А чим ловив? – спитав Вовка Панасюк, примруживши око, як справжній бувалий рибалка.

Андрійко не знав, що відповісти. Заплющив очі і знову побачив себе у гумовому човні з рудим рибалкою. Світило

сонце, дрібні хвилі лунко билися об балони, а Андрійко тримав у руках нитку, опущену у воду, і відчував, як на іншому її кінці здригається риба. І все днище човна було всіяне рибою, схожою на ту, що рудий сусід приносив колись їм додому після вдалої риболовлі. Карасі скидалися, билися об його ноги, виблискували сріблом на сонці...

– На нитку ловив, на нитку, – впевнено мовив Андрійко.

– На яку ще нитку? – вирячив очі товстун Только.

– Може, на жилку? – втрутився Вовка.

– На жилку, – сказав Андрійко, – на жилку!

– Навіть без вудочки? – презирнулись хлопці.

– Без! Тридцять три карасики! Ловкі такі!

– Клас! Кайфово, – дивувалися хлопці.

– Батько кожної неділі бере мене на рибу в місті, – каже Андрійко, а перед очима у нього стоїть та сама картина, ніби щотижня їхні лови повторюються один в один.

– А ми вудочками ловимо, – каже Только Панасюк.

– У нас багато вудочок, – каже Вовка, він старший від Андрійка і Толька на два роки. – Є вудочки на карасиків, є – на плітку, навіть на верховодку.

Хлопці почали розповідати, як наприкінці зими вони з батьком ходять до лісу різати ліщину і що кожен має свій набір вудок на всі випадки життя: довгих, струнких і гнучких. І як вони всі разом вішають на них снасті: жилку, грузила, поплавки, гачки. А потім випробовують у бочці з водою.

– А ходім з нами сьогодні по рибу, – каже Только, коли за сірим парканом вулички замерехтіли коров'ячі роги – череда поверталася з пасовища на оболоні.

Спровадивши свою рогату Зірку з утомленими очима у двір, хлопці навіть подарували Андрійкові одну зі своїх вудочок.

– Тільки біжи швидше до магазину, бо продавщиця піде доїти корову, – радили хлопці. – В неї обід скоро почнеться.

Андрійко кулею помчав додому, випросив у баби десятку і побіг ладнати вудку.

Коли все вже було готове, Андрійко взявся за мухобійку. Треба було набити мух цілу коробочку з-під сірників – на наживку. Але це полювання вдавалося йому не дуже добре: комахи були шпаркі та хитрі. Вони якщо і потрапляли під мухобійку, то лишалося саме мокре місце. Коли бив легенько, підступна комаха тікала.

За дві години йому вдалося вполювати лише дев'ять мушок, деякі ще ворушили лапками у коробці. Вся бабина хата гуділа від мух – Андрійко часто забував зачинити двері, за що баба на нього завжди сварилася.

Сонце навіжено пекло у плечі, дорога під ногами куріла, гаряча пилюка забивалася між пальців у босоніжках, але Андрійкові було настільки радісно іти з хлопцями по рибу, що він не звертав уваги ні на що.

– О, і ти, Андрійко, по рибу? – усміхалась баба Сидориха біля воріт. – Луківна наварить юшки...

І ось вони вже збігли з пагорба і вийшли на оболонь, сіра курна дорога перетворилася на пісок. Вдалині вздовж річки вишикувалися зелені кулі верб. Наблизившись, Андрійко побачив кручу протилежного берега, всю у ластівчиних нірках. Пісок навколо, поміж лопухів, був всіяний кізяками й вибитий коров'ячими копитами. На березі було багато інших хлопців, які в самих плавках бігали з вудками за течією. Андрійкові кортіло швидше зловити рибу, він розмотав вудку і почав насаджувати на гачок муху. Але комахи, навіть дохлі, чомусь не бажали нанизуватися на гачок: випадали з рук, чавились у цупких пальчиках хлопця. Так він утратив три мухи. І коли йому

сяк-так вдалося начепити на гостре жало дрібний кавалочок з крильцями, він розмахнувся вудилищем і ляпнув з усього розмаху кінцем об воду, аж піна пішла. Жало гачка застрягло у шортах.

– Ей, не розлякуй нам рибу, – гиркнуло на Андрійка якесь до чорноти засмагле хлоп'я.

Андрійко мовчки намагався витягнути гачок з тканини. Вдруге він обережно, майже без замаху, легенько махнув гнучкою ліщиною, але поплавок з гачком впали на пісок у нього під ногами.

– Ти що, не вмієш закидати? – спитав Только.

Він упіймав дві верховодки і вкинув їх у кульок з водою.

– Вмію-вмію, – забубонів Андрійко. – Я просто дуже давно не рибалив.

Андрійкові стало соромно, і він вирішив будь-що закинути. Зараз же! Розмахував вудилищем, чіплявся жилкою за лопухи, розплутував її, а хлопці скоса поглядали на нього, усміхаючись...

– Давай я тобі закину, – нарешті не втримався Вовка. – А що це ти без мухи закидаєш? Хлопці, він на голий гачок зібрався ловити!

Андрійко дістав з коробки муху і простяг її другу, той наживив і закинув нарешті снасть. Андрійко швидко почимчикував за поплавцем, якого відносила течія. А Вовка з братом про щось змовницьки перемовлялися. Він довго ходив берегом і уважно стежив за поплавцем, але той нерухомо собі плив. Тим часом інші хлопці вже натягали по пів кулька дрібної тюльки, підсікаючи раз за разом.

– Що це ти нічого не зловив? – запитує Сашко Скорик, у якого Андрійкова баба була вчителькою з біології. Він пас корови й підійшов до хлопця подивитися на здобич.

– Не знаю, щось не йде.

– А ну дай-но я тобі зараз щось упіймаю.

– Ого, – сказав він, коли Андрійко передав йому вудочку. – З таким здоровенним гачком як у тебе хіба що на сома треба ходити, а не на верховодку. Та й жилка товста дуже.

Андрійкові було дивно чути це: він купив ті гачки, бо вони гарно блищали зеленуватим відтінком і були набагато симпатичніші, ніж чорненькі... А тут ще й мухи закінчилися, тому Сашко Скорик відправив хлопця ловити коників у траві.

Під вечір їм вдалося підчепити одну дурнувату верховодку. Андрійко набрав для неї води у кульок і подумав: ще хоча б одну, малесеньку... Сонце зайшло за верхів'я гори, відкинувши на оболонь безкраю тінь. Збиралися сутінки. Сашко Скорик погнав корів із пасовища.

– Пішли, Андрійку, баба хвилюватиметься, ще прибіжить за тобою до річки, – сказав Вовка, ніби він маленьке дитя...

– Брехун ти, Андрійку, – сказав Только. – Тридцять три карасики він упіймав, а тут верховодку не може зловити.

– Так то ж карасики, – винувато прошепотів Андрійко.

– Та ти навіть закидати не вмієш!

– Мені батько закидав.

– А де він, твій батько? Чому він ніколи сюди не приїздив?

Андрійко мовчав.

– Нема у тебе ніякого батька, брешеш ти все. Чому він тебе не навчив закидати?

Андрійко не знав, що сказати. Він би побіг зараз додому сам, не чекаючи друзів, але вже було поночі, він міг загубитися, бо ще ніколи не ходив сам до річки.

Хлопці поволі втомлено сходили на гору, зверху біля воріт стояла баба Сидориха.

– О, Андрійко, баба юшки наварить, – сміялась вона, показуючи пальцем на його рибку.

Вовка з Тольком зупинилися біля колодязя, щоб напиться води. Андрійко сам вийшов на вигін, дім уже був зовсім поряд. В одній руці він ніс вудочку, в іншій – кульок з водою, в якому животиком догори плавала його верховодка. Андрійко знову бачив велике озеро, що блищало на сонці хвилями. Біля ніг, у човні, скидались карасики...

2011

Учитель Чапля

Учитель Чапля зайшов у клас. Учні звелися на рівні ноги і проспівали хором: «Доб-рий-де-е-е-ень!» Учитель стримано кивнув головою і, ступивши два довжелезних кроки, опинився біля дошки. У кутку стояло піаніно з вишиваним рушником на дашку. Провів рушником по клавішах, витираючи пил. Тридцять три пари кругленьких, як гудзики, оченят стежили за кожним його рухом. Діти сиділи на стільчиках, виставлених у два ряди перед піаніно, і тримали руки на колінах, як у дитячому садочку.

– Ди-би-ди-би-ди-би-ди пі-шла-ба-ба-по-гри-би... – зненацька проверещав учитель Чапля. – Розігрівайте свої голосові зв'язки, а я поки що зроблю записи у журналі.

Діти мовчки кліпали очима на вчителя.

– Ну, чого мовчите? Не знаєте цієї пісеньки? – і він знову завів:

– Ди-би-ди-би-ди-би-ди пі-шла-ба-ба-по-гри-би а-дід-по-опень-ки в не-ді-лю-ра-не-нькоооооооо.

Андрійкові аж ніби різонуло по вухах. Він пригадав, як одного разу, коли мама залишила його на «продльонці», почув у коридорі школи пронизливе:

– Кі-я-я-я-я-я...

Андрійко хотів тоді тихенько прочинити двері у шкільний спортзал і подивитися, що там відбувається, але щойно він торкнувся дверної ручки, як із зали знову пролунало це наскрізне «кі-я-я-я-я-я». Андрійко здригнувся і смикнув двері – по всій залі прокотився протяжний дратівливий скрип. На середині майданчика у білому кімоно, підперезаному зеленим поясом, на одній нозі стояв учитель Чапля. Другу ногу, наче стрілку годинника, завмерлу, показавши чверть на сьому, він тримав у повітрі. Довкола нього сиділи учні у спортивних костюмах.

– Чого тобі? – спитав він Андрійка, не опускаючи додолу підвішеної кінцівки.

– Нічого, я просто хотів подивитися, – тихо відповів хлопчик.

– Подивитися? – здивувався учитель. – У нас такого не буває! Ходи-но сюди.

Андрійко підійшов. Із кола виступив дрібненький косоокий хлопчик у подертих шкарпетках.

– Спаринг, – оголосив учитель Чапля.

У Андрійка затремтіли колінця. Він не міг навіть вимовити слова, не те щоб розвернутися і піти звідти...

– Хаджиме!!! – надривно гаркув учитель, і косоокий хлопчик гупнув Андрійка ногою у сонячне сплетіння.

Андрійко присів, не міг дихати, на очі накочувалися сльози.

– Гоша, ще раз прийдеш на тренування у подертих шкарпетках, відтискатимешся тисячу разів.

– Ос, – слухняно вклонився хлопчик і сів біля інших учнів.

– Як тебе звати? – спитав учитель.

Андрійко не міг нічого сказати, ніби судомо звела йому все тіло. Дехто з учнів сміявся. Потім хлопчик поволі звівся й попростував до виходу.

– Приходь завтра на тренування! П'ятдесят гривень за місяць! – прокричав йому услід учитель Чапля.

– Ди-би-ди-би-ди-би-ди, – знову почулось у класі. – Так значить, ви не вчили цієї пісні?

– Ні, не вчили, – відповіла Ахатова Настуня, староста.

– Добре. Зараз розберемося. А хто викладав у вас музику до мене?

– Надія Іванівна, – сказала Настуня. Інші діти мовчали.

– Хм... – замислився він. – Отже, звати мене Микола Іванович. Я ваш новий учитель музики. Розповім-но трохи про себе.

Учні і надалі сиділи, склавши руки на колінцях, як їх вчила Надія Іванівна, попереджаючи, що тепер у них буде дуже суворий учитель музики.

– Я працюю у школі другий рік, граю на піаніно, пишу музику, складаю пісні. Ще я очолюю секцію з карате, тому приходьте. П'ятдесят гривень за місяць. Я веду здоровий спосіб життя. Не п'ю, не курю. В мене – дружина і маленька донечка Анжелка. До речі, є серед вас ті, що курять? – чомусь запитав він.

Після невеличкої паузи Настуня вигукнула:

– Андрійко курить! Він курих, коли ми на *продльонці* гралися у дитсадочку за павільйонами. Вчителька водила нас туди гратися.

– Хто такий Андрійко? Встань-но!

Андрійко підвівся з опущеними очима. Колінця у нього знову тремтіли, як у спортзалі.

– Іди-но сюди, молодий чоловіче.

– Ще він матюкається! – додала Настуня.
«Сучара», – подумав Андрійко.
– Ще й матюкається?
– Матюкається, – підтвердила дівчинка.
– Ненавиджу! Ненавиджу матюки і куріння! – тупнув на Андрійка ногою учитель.

Андрійко стрепенувся, як пташеня, яке хоче випурхнути у вікно, але не вміє літати.

– Навіщо ти куриш? – спитав учитель, зверхньо примруживши свої пташині очі.

– Не знаю, – сказав Андрійко, а подумки додав: – Все одно не повірите, що курих я усього раз ради цікавості.

– Як це – не знаєш? Ти що – геть дурний? Дивись мені в очі! Не відвертайся, я тобі кажу! Де брав сигарети, зізнавайся!

– Збирав «бички», – збрехав Андрійко.

– Бе-е-е, яка гидота! Визбирувати «бички» після усякої бидлоти!.. О! Рима, – стрепенувся учитель Чапля, підбіг до столу і зробив запис у блокноті. – Чудова рима: яка гидота – збирають бички після бидлоти! Для моєї нової пісні...

Андрійко подивився на учнів: усі завмерли, боялися ворухнутися, боялися опинитися на його місці.

– Отже, яка гидота – визбирують бички після бидлоти! – виразно продекламував учитель на весь клас.

Насправді Андрійко не збирав «бичків»: він скручував у рурку папір, підпалював і пускав ротом дим. Він не хотів нічого нікому пояснювати, сказав то й сказав.

– Все зрозуміло, – приглушено мовив учитель. – Батько алкоголік, б'є жінку, глушить горілку з друзями під магазином, а синок визбирує за ними недопалки. Так? – дивився він на Андрійка, ніби бачив його наскрізь. – Ненавиджу всю цю п'яну потолоч! Через таких, як ви, ми так погано живемо!.. – не вщухав він. – З ким ти куриш?

– Сам, – сказав хлопчик, приховавши, що «курив» із Антоном, Настуниним братом.

Андрійкові вже було байдуже, що казав учитель Чапля, байдуже, що однокласники дражнитимуть його «курягою», колінця вже не тремтіли, він тільки думав, що не хоче розчаровувати матір, не хоче, щоб вона плакала, бо вона і без того часто плаче, вечорами. Думає, що Андрійко спить, і плаче, а Андрійко часто не спить, все чує, лежить у темній кімнаті з розплющеними у ніч очима і слухає...

– Ну добре, завтра прийдеш із матір'ю до школи, – сказав учитель і взяв Андрійкового щоденника. – З батьком, як я розумію, говорити немає жодного сенсу...

Андрійко подумав, що треба уважніше вдивлятися в обличчя чоловіків, що п'ють горілку під магазином: може, хтось із них і справді його батько...

– Сідай вже на місце. А тепер повернемося до музики, – схаменувся учитель. – Я вже казав вам, що пишу музику та пісні. Так от зараз одне з моїх творінь ми вчитимемо напам'ять.

Він роздав учням аркуші зі словами пісні, сів за піаніно і вдарив по клавішах. І заспівав воронячим рипучим голосом:

*Чапля стоїть на одній нозі
Серед болота у всій красі.
Лапку піджала вона ось так.
Сонечко світить не просто так!*

– А тепер приспів, – збуджено вигукнув учитель на весь клас.

*Навіщо тобі друга нога?
Спитала у чаплі жабка руда.*

*Чапля-красуня жабку гам:
Лапку свою я вам не віддам!*

– І ще раз! Усі разом!

*Навіщо тобі друга нога?
Спитала у чаплі жабка руда...*

Доки всі хором співали, Андрійко видирав зі щоденника аркуш.

Хороше написано!

18.04.11

Zmi

СТ

Кілька днів над сторінками творів Сергія Демчука.....	5
---	---

Тіні на сходах (романи)

Тіні на сходах.....	13
Кілька днів із життя Романа Нетлінного.....	95
Злива.....	97
Балкон.....	119
Зустріч.....	135
Постріл.....	143

Хтось є

(оповідання)

I

Хтось є.....	171
Прокіп і Тося.....	181
Wild Cat's.....	187
Пташине молоко	193
Клопіт.....	199

II

Демони.....	233
Просто так	247
Дейл Карнегі.....	257
Хуртовина	269
Нотатки торгового агента.....	275

III

Трапезний храм.....	283
Надія на сина.....	293
Нове життя.....	299
Цукрова пудра.....	303
Добрий.....	309

IV

Риба.....	317
Учитель Чапля.....	323
Бамбукова вудочка-1.....	329
Бамбукова вудочка-2.....	335
Кладовище.....	341

V

Свято.....	355
Спіраль.....	369
День перемоги.....	373